

علامه طباطبایی جایگاه حدیث را تفسیر مجملات می‌داند نه نسخ آیات

پژوهشگر قرآنی حوزه علمیه خواهران معتقد است: در بین مفسران و فقها برخی قائلند بعضی روایات می‌توانند...

پژوهشگر قرآنی حوزه علمیه خواهران معتقد است: در بین مفسران و فقها برخی قائلند بعضی روایات می‌توانند آیات قرآن را نسخ کنند ولی برخی می‌گویند این قدرت برای روایات وجود ندارد. علامه طباطبایی این شان را برای سنت قائل نیست و معتقد است که جایگاه سنت، تفسیر مجملات قرآنی است نه اینکه بخواهد حکمی از قرآن را نسخ کند.

ارسال/ بی توجهی به سیاق در تفسیر قرآن زمینه بروز تفاسیر نادرست استبه گزارش ایکن، فاطمه رفسنجانی؛ پژوهشگر قرآنی حوزه علمیه خواهران، ۸ آبان ماه در نشست علمی «نقش سیاق در تعیین آیات نسخ» که از سوی کنگره بزرگداشت علامه طباطبایی برگزار شد با بیان اینکه ۲۴ آبان ماه روز گرامی داشت مفسر بزرگ قرآن کریم یعنی علامه طباطبایی است، گفت: حوزه علمیه و کنگره بزرگداشت علامه طباطبایی، برنامه‌هایی را در این راستا در دستور کار قرار داده است و این نشست هم از سوی مدرسه زینبیه(س) در حال برگزاری است.

وی با بیان اینکه ما وقتی به مراد گوینده پی می‌بریم که بر قرائن آن توجه کنیم زیرا گوینده هم با تکیه بر قرائن کلام خود را منعقد کرده است، افزود: در طول تاریخ و قبل از تفسیر علامه طباطبایی خیلی از مفسران از این قرائن غفلت کردند و گاهی با نظر سوء، تفاسیر نامناسبی ارائه کردند و یا زمینه را برای ورود شبهات به قرآن کریم فراهم کردند ولی علامه طباطبایی تفسیر خود را بر مبنای این قرائن بنا کرده است ضمن اینکه از براهین عقلی و کلامی و ... هم بهره بردند.

رفسنجانی اضافه کرد: خداوند عالم و عاقل محض است و رسیدن به کلام او هم خارج از این قاعده نیست و برای فهم قرآن هم باید به قرائن کلامی و غیر آن توجه داشته باشیم؛ یکی از این قرائن کلامی، سیاق است که علامه در موارد بسیار زیادی از آن استفاده کرده است.

این پژوهشگر با بیان اینکه نسخ در لغت به معنای ضایع کردن چیزی توسط چیز دیگر و یا باطل کردن است، گفت: منظور از نسخ آیات یعنی اینکه آیه ای نازل می‌شود و بعد از مدتی آیه یا آیات دیگری نازل شده و حکم آن آیه را باطل می‌کند و فقط الفاظ آیه در کتاب باقی می‌ماند. چیزی که محور بحث ما است تعریف نسخ از منظر علامه است که ایشان فرموده است اصل یک آیه در نسخ حفظ می‌شود ولی اثر آن آیه که می‌تواند وضع یک حکم شرعی باشد برداشته می‌شود و از بین می‌رود و اصطلاحاً عمر آیه کوتاه است.

رفسنجانی افزود: مفسران قدیمی چون تعریفشان از نسخ همان تعریف تقیید و تخصیص بود به همین دلیل خیلی از آیات را ناسخ و منسوخ می‌دانستند؛ ایراد این افراد در تعریف نسخ بود ولی تعریفی که علامه طباطبایی از نسخ دارد امر متفاوتی است لذا براساس آن یا نسخ نداریم و یا انگشت شمار است. نبود تعریف واحد از سیاق بین مفسران

این پژوهشگر با اشاره به تعریف سیاق با بیان اینکه سیاق به معنای اسلوب و روش و طرز جمله بندی و اسلوب سخن است، اظهار کرد: با اینکه علمای تفسیر و فقه و اصول از این واژه خیلی استفاده کرده اند ولی معنای واحدی برای آن ذکر نکرده اند؛ وقتی یک کلامی با کلام دیگر همراه شود سیاق ایجاد خواهد شد. مثلاً گفته شده است: اذهب الی البحر؛ به تنهایی یعنی به دریا برو ولی وقتی در کنار واستعم حدیثه در کنار آن بیاید یعنی به سمت مرد دانشمند برو؛ علامه طباطبایی هم با اینکه خیلی از سیاق استفاده کرده است ولی تعریف واحد و مشخصی ارائه نداده است.

رفسنجانی افزود: آنچه بنده از معنای سیاق در نظر دارم بررسی رابطه یک آیه با چند آیه قبل و بعد از خود برای درک مفهوم کلام الهی است؛ برای اینکه ما بتوانیم قرینه سیاق را لحاظ کنیم باید میان آیات، ارتباط صدور و موضوعی وجود داشته باشد یعنی آیات با همدیگر نازل شده باشند و از جهت محتوا هم موضوع واحد و مشترک و مرتبطی داشته باشند.

وی اضافه کرد: در بین مفسران و فقها این اختلاف نظر وجود دارد که برخی قائلند بعضی روایات می‌توانند آیات قرآن را نسخ کنند ولی برخی می‌گویند این قدرت برای روایات وجود ندارد. علامه طباطبایی این جایگاه و شان را برای سنت قائل نیست و معتقد است که جایگاه سنت، تفسیر مجملات قرآنی است نه اینکه بخواهد حکمی از قرآن را نسخ کند.

رفسنجانی با اشاره به موضوع نسخ از منظر علامه طباطبایی، تصریح کرد: ایشان در این باره چند نکته را ذکر کرده است از جمله اینکه نسخ و منسوخ باید محقق شده باشند نه صرفاً یکی از این دو تحقق یابد؛ همچنین هر مصلحت و کمالی در نسخ وجود دارد در منسوخ هم وجود دارد و فرمایش دیگر ایشان این است که نسبت میان نسخ و منسوخ با نسبت میان عام و خاص و مطلق و مقید تفاوت دارد یا این توضیح که منافاتی که بین نسخ و منسوخ جاری است بعد از انعقاد ظهور آیه است ولی در مطلق و مقید و عام و خاص، این گونه نیست.

رفسنجانی با اشاره به سوره مبارکه بقره، گفت: علامه طباطبایی با تکیه بر قرینه سیاق، ادعاهای نسخی که مفسران بیان کرده اند را زیر سؤال می برد؛ البته در یک مورد هم ادعای نسخ را ثابت کرده است. مثلاً آیه عهدشکنی یهودیان و تغییر قبله مسلمین و قصاص در آیات نسخ مطرح است ولی علامه آن را رد می کند.

وی با اشاره به آیه ۱۱۵ سوره بقره، اضافه کرد: این آیه در مورد احاطه همه جانبه خدا بر عالم است؛ در مورد سبب نزول این آیه اختلاف نظراتی وجود دارد و از جمله گفته شده است که فردی قبله را اشتباه تشخیص داد و در مورد بطلان و صحت نمازش از امام معصوم(ع) سؤال پرسید و امام(ع) با استناد به این آیه حکم به صحت نماز داده است ولی برخی آن را مختص نمازهای مستحبی دانسته اند؛ برخی هم با تکیه بر روایات گفته اند که این آیه با آیه ۱۵۰ سوره بقره نسخ شده است یعنی اول مسلمین مخیر بودند هر سمتی که می خواستند نماز می خواندند ولی طبق آیه ۱۵۰ نسخ شده است. ارتباط موضوعی؛ شرط نسخ

وی افزود: علامه طباطبایی فرموده است اصلاً ارتباط موضوعی که یکی از شروط سیاق است در بین این دو آیه محقق نشده است که بخواهیم نسخ را بپذیریم. خداوند در این آیه در مقام این نیست که حکم وجوب نماز را بیان فرماید بلکه در مورد احاطه قدرت و علم خدا بر همه عالم سخن گفته است و ما نمی توانیم حکم وجوب نماز را از این آیه بگیریم. لذا این تناسب وجود ندارد و ادعای نسخ رد می شود.

وی افزود: در آیه ۱۸۷ سوره بقره هم همه مفسرین فائل هستند که حکم حلیت زناشویی در ماه رمضان را بیان کرده است؛ علامه طباطبایی در کنار بیان این مسئله گفته است فعل تختانون نشانه این است که این عمل مستمراً تکرار می شده است و مردم دائماً به خود خیانت می کردند لذا خداوند مفاد آیه را برداشت و به اصطلاح نسخ شد. البته برخی وجود نسخ را در این آیه رد کرده اند.

وی تأکید کرد: در تفسیر، مفسر فقط نمی تواند از روایات استفاده کند بلکه غفلت از قرائن سبب ارائه تفاسیر نادرست است و زمینه را برای سوءاستفاده ها از قرآن فراهم می کند.